

تبیین مفهوم سلامت اجتماعی بر اساس دیدگاه قرآن کریم (با محوریت سوره‌ی کهف)

پذیرش مقاله: ۹۸/۱۲/۶

دریافت مقاله: ۹۵/۱۱/۲۹

چکیده

سید محمد سیدکلان (PhD)^{۱*}

صادق ملکی آوارسین (PhD)^۲

سابقه و هدف: سلامت اجتماعی به عنوان یک اصل بنیادی و کلیدی در بهبود، تعالی و عملکرد اثربخش هر جامعه سهم بسزایی دارد که

پرداختن به این حوزه در تحلیل‌های دین‌مدار به نظر می‌تواند وضعیت سلامت اجتماعی جامعه را بهبود بخشد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر به روش تحلیلی - توصیفی انجام پذیرفته است که از منابع تفسیری قرآن کریم بهره گرفته شده است.

یافته‌ها: بر اساس مفاد سوره کهف، رسیدن انسان به سعادت ابدی در سایه‌ی اعتقاد به حضرت حق تعالی و انجام کارهای شایسته در اجتماعات انسانی است، یعنی خلوص نیت در انجام کارها و شریک قرار ندادن در انجام کارهای شایسته بستر ساز لقای پروردگار است که به سلامت اجتماعی پایدار منجر می‌گردد. امنیت اجتماعی تبلور رحمت و مظهر مهر الهی دانسته شده و بدین لحاظ هر جامعه‌ای که از امنیت انسانی برخوردار نباشد از رحمت و مهر الهی دورافتاده و از سلامت اجتماعی نیز برخوردار نخواهد بود و مهم‌تر از همه امنیت اجتماعی به عنوان پایه تحقق سلامت اجتماعی و عدالت اجتماعی ضامن تحقق آن آمده است.

نتیجه‌گیری: در نتیجه، سلامت اجتماعی با ابعاد آن (فعالیت‌های اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، چگونگی ارتباطات اجتماعی، ارتباطات بین‌فردی، حمایت اجتماعی، رضایت خاطر و مشارکت در نقش‌های اجتماعی) در سوره کهف با خلوص نیت و به دور از شرک دیده شده است. شایسته است سیاست‌گذاران عمومی در تأمین سلامت اجتماعی، به آموزه‌های قرآن در خصوص سلامت اجتماعی به عدالت اجتماعی به‌عنوان زیربنا و امنیت اجتماعی در جهت بقای آن توجه کنند.

واژه‌گان کلیدی: قرآن، سلامت اجتماعی، امنیت اجتماعی، عدالت اجتماعی، سوره‌ی کهف

۱. گروه آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، اردبیل، ایران.
۲. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

*نویسنده مسئول: سید محمد سیدکلان

اردبیل، دانشگاه فرهنگیان، گروه آموزش ابتدایی.

تلفن: +۹۸ ۴۵ ۳۲۲۸۴۴۰۵

فاکس: +۹۸ ۴۵ ۳۲۲۸۴۴۰۵

Email: m.siedkalan@gmail.com

مقدمه

نیز مهم است. در یک جامعه پایدار، برابری، آموزش، احترام به حقوق انسان‌ها و برآورده شدن نیازهای اساسی از ملزومات سلامت اجتماعی است. به راستی سالم‌ترین کشور کدام است؟ کشوری که بالاترین رشد اقتصادی را دارد؟ کشوری که بهترین ارائه‌کننده خدمات بهداشتی است؟ کشوری که بالاترین میزان امید به زندگی را دارد یا کشوری که کمترین جرم را دارد؟ (۳). بنا بر شاخصه‌های مهم در سلامت اجتماعی باید گفت که احساس امنیت اجتماعی و عدالت اجتماعی، از موقعیت و جایگاه برجسته‌ای در برنامه‌ریزی‌های هر کشوری برخوردار است که دست‌یابی و پایدارسازی آن نیازمند مقدمات و زمینه‌های پیچیده‌ای بوده و آسیب‌پذیری یا زوال آن نیز، معلول زمینه‌ها و عوامل متفاوتی است.

امروزه برنامه‌های گوناگونی بر اساس تجربه‌های پیشینین برای تأمین زندگی اجتماعی سالم مطرح گردیده که از جامع‌نگری لازم برخوردار نیست و نمی‌تواند تمامی ابعاد زندگی انسان را در بر گیرد؛ در حالی که دین اسلام برای سعادت تمامی افراد برنامه‌ی کاملی برای زندگی اجتماعی به دست داده که از هر گونه کاستی در امان است. در متون دینی از این برنامه با عنوان « اخلاق اجتماعی» یا حسن معاشرت با دیگران یاد شده که تمامی ارتباطات انسانی را شامل می‌گردد (۴). بنابراین با توجه به ضرورت حاکم بر مسئله مورد پژوهش، طرح و بررسی این پرسش اساسی مد نظر قرار می‌گیرد: مفهوم سلامت اجتماعی

سلامت بر خلاف تصور عموم، مفهومی بسیار وابسته به شرایط محیطی است و از همین رو در هر جامعه و فرهنگی و در هر سطحی از توسعه‌یافتگی، تعریف و مفهوم خاصی از آن مطرح می‌شود، در حالی که سلامت مفهومی چند بُعدی است و سازمان جهانی بهداشت نیز به سه بُعد جسمی، روانی و اجتماعی سلامت اشاره دارد. سلامت جسمی یا سلامت زیست‌شناختی را به‌عنوان حالت بهینه عملکرد هر یاخته یا اندام بدن و با هماهنگی کامل با بقیه اعضا در نظر گرفته‌اند. سلامت روانی، حالت توازن بین شخص و دنیای اطراف او و سازگاری شخص با خود و دیگران است. بُعد اجتماعی سلامت نیز طبق یک تعریف شامل سطوح مهارت‌های اجتماعی، عملکرد اجتماعی و توانایی شناخت هر شخص از خود به عنوان عضو از جامعه بزرگ‌تر است و بر شرایط اقتصادی و اجتماعی، رفاه و تمامیت شخص در رابطه با شبکه اجتماعی توجه می‌شود که این همان سلامت اجتماعی فرد در جامعه است (۱). حیثه اجتماعی سلامت دارای پنج بُعد خاص است که عبارت‌اند از: مدت زندگی فردی، زندگی در حالت سلامت، کیفیت زیست محیطی و اجتماعی، محیط زندگی انسان، پوشش و جهت‌گیری و کیفیت خدمات بهداشتی درمانی و سرانجام وجود یا فقدان نابرابری‌های اجتماعی (که همان ویژگی‌های جامعه سالم است) (۲). یک باور جدید این است که تنها با رشد اقتصادی نمی‌توان در مورد یک ملت داوری کرد، بلکه احساس خشنودی، امنیت و رضایت مردمان

چیست و با چه ملاک‌هایی مورد بررسی قرار می‌گیرد؟ این ملاک‌ها بر اساس آیات سوره کهف چگونه تبیین شده‌اند؟

مفهوم سلامت اجتماعی و ملاک‌های آن

مفهوم سلامت اجتماعی (Social health)، مفهومی است که در کنار ابعاد جسمی و روانی سلامت مورد توجه قرار گرفته که جنبه‌ی اجتماعی آن با محور قرار دادن فرد مورد بررسی قرار می‌گیرد (۵). باید اذعان نمود سلامت اجتماعی یکی از اصول بنیادی در بهبود بیماری‌های روانی در جامعه به شمار می‌رود (۶). سازمان جهانی بهداشت در سال ۱۳۴۹ مفهوم سلامت اجتماعی را متمرکز بر ملاک‌های فعالیت‌های اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، چگونگی ارتباطات اجتماعی، ارتباطات بین‌فردی (فرد با فرد)، حمایت و پشتیبانی اجتماعی، رضایت خاطر و مشارکت در نقش‌های اجتماعی بیان کرده است (۷). از نظر متخصصان، مفهوم سلامت اجتماعی مفهومی سیال است که در جوامع مختلف بسته به سطح دستیابی آنها به شرایط مطلوب باز تعریف آن در هر ۵ تا ۱۰ سال ضروری به نظر می‌رسد (۲). به طور کلی، مشارکت فعال فرد در زندگی اجتماعی سلامت اجتماعی را به ذهن متبادر می‌سازد (۸).

قرآن کریم در زمینه رشد تدریجی جامعه از نظر کمی و کیفی مشتمل بر آیاتی است که مضامین آن آیات هم‌عده‌دار و متمم تأمین نمو تدریجی جامعه و هم مقدمه و سرپلی برای عنایت اسلام به مسائل اجتماعی است. بنابراین علاوه بر ملاک‌های سلامت اجتماعی که سازمان جهانی بهداشت آن‌را تبلور کرده است می‌توان ملاک‌هایی چون امنیت اجتماعی و عدالت اجتماعی را نیز بر آن اضافه نمود که راه رشد و شکوفایی جامعه در سایه‌ی تحقق اجرای این دو امر اتفاق خواهد افتاد که در سوره کهف به این مسئله نیز پرداخته شده است.

اکنون به مفهوم‌سازی ملاک‌های سلامت اجتماعی می‌پردازیم تا در استخراج آیات الهی دچار اشتباه نشده باشیم:

۱- **فعالیت اجتماعی:** فعالیت اجتماعی یعنی فعالیت در اجتماعی که در آن زندگی می‌کنیم و این شامل همه انسانها می‌شود و حوزه فعالیت آن به تمام مسایلی که به زندگی ما بر می‌گردد را شامل می‌شود (۹).

۲- **بهزیستی اجتماعی:** بهزیستی اجتماعی به عنوان ادراک فرد از یکپارچگی با جامعه پذیرش دیگران، پیوستگی با اجتماع و احساس فرد از مشارکت با جامعه تعریف شده است (۱۰). اخیراً روان‌شناسان اشاره کرده‌اند "بهزیستی" هر فرد یا هر گروه از افراد (آن‌طوری که به‌وسیله‌ی هر یک از افراد بیان شده) به "کیفیت زندگی" اطلاق می‌شود (۱۱).

۳- **ارتباطات اجتماعی:** ارتباط عبارت است از فرآیندی که بدان وسیله افراد درصد برمی‌آیند در سایه‌ی مبادله پیام‌های نمادین به مفاهیم مشترک دست یابند (۱۲). تعریفی زیادی از ارتباطات ارائه شده است اما مفهوم یعنی ارتباطات اجتماعی یعنی ارتباطی که در قالب اجتماعات روزمره‌ی انسانی به وقوع می‌پیوندد.

۴- **ارتباطات بین فردی:** منظور از ارتباطات بین فردی یا روابط متقابل، ارتباطات میان دو شخص یا دو گروه است که می‌تواند صورت‌های گوناگونی چون همکاری، مبادله، وصلت و دوستی به خود بگیرد. همچنین روابط متقابل می‌تواند در ارتباطات خانوادگی، همسایگی و ارتباطات متقابل در محیط کار را نیز شامل گردد (۱۳).

۵- **حمایت اجتماعی:** آن‌گونه که از تعاریف مختلف حمایت اجتماعی استنباط می‌شود، آن عبارت است از میزان ادراک فرد از این که مورد توجه و

علاقه دیگران بوده، از دیدگاه آنان فردی ارزشمند است و چنانچه دچار مشکل شود به او یاری می‌رسانند (۱۴).

۶- **رضایت خاطر:** مفهوم رضایت خاطر به عنوان یک تجربه درونی که شامل حضور مثبت هیجان‌ها و نبود احساسات منفی است تعریف شده است (۱۵). هر فردی عضو گروه و جامعه‌ای است و به خاطر این عضویت هنجارها و ارزش‌هایی را می‌پذیرد و اصولی را رعایت می‌کند و در جامعه نقش‌هایی را می‌پذیرد و به خاطر نقش‌های مثبت و موفقیت در آن رضایت خاطر وی حاصل می‌گردد.

۷- **مشارکت اجتماعی:** مشارکت اجتماعی یعنی؛ درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به اهداف گروهی یکدیگر را یاری نمایند و در مسئولیت کار شریک شوند (۱۶).

۸- **امنیت اجتماعی:** موضوع «امنیت» از جمله موضوعاتی است که دارای اقسام گوناگون و متنوعی می‌باشد و علمای علم جامعه‌شناسی برای آن انواعی را قائل شده‌اند که از آن جمله می‌توان به «امنیت شغلی»، «امنیت سیاسی»، «امنیت اقتصادی»، «امنیت فرهنگی» و... اشاره کرد که هر یک مقوله‌ی جداگانه‌ای بوده و در جایگاه خود نیازمند تحقیق و بررسی جداگانه‌ای هستند. اما در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان امنیت را به دو نوع «امنیت فردی» و «امنیت اجتماعی» تقسیم نمود. یعنی هنگامی که بحث از امنیت به میان می‌آید این موضوع را هم در حوزه فرد و هم در حوزه اجتماعی باید مدنظر قرارداد (۱۷). البته ناگفته پیداست که این دو اگرچه از نظر ظاهر دو حوزه جدا از یکدیگر می‌باشند ولی درحقیقت ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشته به گونه‌ای که ایجاد و برقراری امنیت اجتماعی بدون پرداختن به علل و عوامل ایجاد امنیت فردی منتج نبوده و به ثمر نخواهد نشست. از این روست که از دیدگاه علم جامعه‌شناسی «امنیت فردی زیربنای امنیت اجتماعی است».

بر این اساس امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است برای اعضای خود ایجاد نماید. شایان ذکر است که طبق ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر «هر فردی حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد» و بر اساس ماده ۲۲ اعلامیه فوق‌الذکر، هر شخص به‌عنوان عضو جامعه حق امنیت اجتماعی دارد (۱۸).

۹- **عدالت اجتماعی:** عدالت نیز همچون امنیت، هم در حوزه‌ی مسائل فردی مطرح است و هم در حوزه‌ی مسائل اجتماعی (۱۹). با توجه به اینکه بحث «عدالت اجتماعی» از یک سو، حایز اهمیت است و در اسلام بیش از اندازه مورد عنایت قرار گرفته است و از سوی دیگر، اندیشمندان کمتر به آن پرداخته و بیشتر به عدالت الهی توجه داشته‌اند. در اینجا برای تحقق و بهبود سلامت اجتماعی افراد جامعه که محقق آن را ضامن تحقق سلامت اجتماع آورده؛ از این واژه استفاده می‌شود.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش تحلیلی-توصیفی است، که مبنا و معیار تجزیه و تحلیل آن بر محور تفاسیر قرآن؛ بویژه تفسیر سوره کهف از منابع معتبر تفسیری و حدیثی و نیز مقالات علمی علوم دینی است.

یافته‌ها

بحث تئوریک و پیشینه پژوهش

۱- سلامت اجتماعی

بنا به آیه شریفه (الا بذکر الله تطمئن القلوب)، (رعد/ ۲۸) امنیت فردی را باید در ایمان واقعی و آرامش روحی و اطمینان و طمأنینه نفس را در یاد خداوند متعال جستجو کرد. امنیت اجتماعی فرد نیز به معنی حفظ جان، مال، آبرو و موقعیت‌های اجتماعی شخص از جانب عوامل اجتماعی می‌باشد (۱۷). به این ترتیب امنیت اجتماعی عبارت است از حالت فراغت همگانی از تهدیدی که کردار غیرقانونی دولت یا دستگاهی، یا فردی، یا گروهی در تمام یا بخشی از جامعه پدید می‌آورد.

۳- عدالت اجتماعی

قرآن کریم بر روی مسأله عدالت اجتماعی تأکید فراوانی دارد به طوری که استاد شهید مطهری، ضمن آن که عدالت فردی و عدالت اجتماعی را مبنای متعادل یکدیگر دانسته، عدالت اجتماعی را نسبت به عدالت در حوزه اخلاق فردی مرجع و مورد تأکید اصلی اسلام به شمار می‌آورد. بنابراین آنچه از این بحث نمایان است منظور از نظریه «عدالت اجتماعی» تبیین، تنظیم و توجیه اصول حاکم بر تعیین توزیع عادلانه‌ی منافع و مسئولیت‌های اجتماعی است. البته عدالت اجتماعی به یک معنا، صرفاً در حوزه‌ی امور مادی و مسائلی از قبیل توزیع درآمد و ثروت نیز قابل طرح است.

مضمون‌یابی قرآنی سلامت اجتماعی و ملاک‌های آن

برای درک مفهوم سلامت اجتماعی از منظر قرآن کریم و تبیین شاخصه‌های آن، سوره‌ی کهف را مورد بررسی قرار داده، تا در سایه‌ی کلام الهی به تبیین بهتری از مفهوم سلامت اجتماعی در جامعه دست یابیم. برای همین، در یک بررسی اجمالی از قرآن کریم، حدود ۸۵۱ آیه در ارتباط با ایمنی و سلامت مطرح شده که با مشخصه‌هایی مانند وفور نعمت، پیشرفت علم و دانش، آسایش و رفاه معرفی شده‌اند. اما سوره‌ی کهف، که یکصد و ده آیه دارد جز آیه‌ی ۲۸، همه‌ی آن در مکه نازل شده است. در این سوره از داستان اصحاب کهف، داستان موسی و خضر، داستان ذوالقرنین و مسائل مبدء و معاد بحث شده است که در این حیث محقق، آیات مرتبط با مبحث سلامت اجتماعی را برگزیده و آنها را مورد کاوش و بررسی قرار داده است.

اگر در آیات قرآن ببیندیشیم پی خواهیم برد که اسلام به موضوع «سلامت» بسیار اهمیت داده است. در قرآن مطابق آیه ۲۳ سوره‌ی حشر، یکی از نام‌های مبارک و زیبایی خداوند متعال «سلام» است (حشر/ ۲۳) یعنی ذات پروردگار در ذات و صفاتش از هر عیب و نقصی به دور است و منبع سلامتی برای جهانیان می‌باشد (۲۱). پس می‌توان گفت که اکثر آیات خدا، سلامت و بالاخص سلامت اجتماعی افراد را مدنظر قرار داده باشد. احکام اسلامی نظیر نمازهای جماعت، جمعه، عید، کنگره عظیم حج، جهاد، انفاق و زکات با توجه به مصارف هشت‌گانه آن از احکام اجتماعی اسلام هستند و این احکام و احکام اجتماعی دیگر به گونه‌ای تنظیم شده است که جنبه‌ی زیست اجتماعی بشر را تقویت می‌کند و سوره‌ی کهف جزو سوره‌هایی است که آیات بسیار موثقی درباره‌ی سلامت اجتماعی افراد دارد که در ذیل با توجه به چارچوب مقاله به آن‌ها اشاره می‌گردد.

۱- فعالیت اجتماعی افراد

این سوره با انذار و تبشیر انسان‌ها را به عمل صالح و اعتقاد به حق دعوت می‌کند؛ همچنان که از دو آیه‌ی اولش هم بوی این معنا استشمام می‌شود و همچنین آیه‌ی ۱۱۰ سوره کهف که می‌فرماید: (فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا)؛ پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد باید به کار شایسته بپردازد و هیچ کس را در پرستش پروردگار شریک

بلوک و برسلو (Block and Breslow) کسانی بودند که برای اولین بار در سال ۱۹۷۲ در پژوهشی به مفهوم سلامت اجتماعی پرداختند. آنها مفهوم سلامت اجتماعی را با «درجه عملکرد اعضای جامعه» مترادف کرده و شاخص سلامت اجتماعی را ساختند. آنها تلاش کردند تا با طرح پرسش‌های گوناگون در ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی سلامت فردی، به میزان فعالیت و عملکرد فرد در جامعه برسند. این مفهوم را چند سال بعد دونالد (Donald) و همکارانش در سال ۱۹۷۸ مطرح کردند و استدلال آنها این بود که سلامت امری فراتر از گزارش علایم بیماری، میزان بیماری‌ها و قابلیت‌های کارکردی فرد است (۲). حوزه‌ی سلامت اجتماعی از سال‌های ۱۹۹۵ به بعد علاوه بر نگرش کلی و عامی که بر کیفیت سلامت در میان تمام افراد دارد، در کشورهای صنعتی گرایش خاصی را در دو بعد سلامت روانی و نیز سلامت اجتماعی آغاز کرده است (۱).

در ارتباط با خود سلامت اجتماعی نظریه‌ی جامع و مانعی وجود ندارد که بتوان بر آن تأکید کرد، اما نظریه‌های متفاوتی از جمله تئوری الگوی روابط انسانی جرج گازاد (Gazad)، شهروندی دموکراتیک جیمز شور (Shaver)، یادگیری اجتماعی آلبرت بندورا (Bandora) و همچنین شناخت اجتماعی فلاول (Falavel) وجود دارند که می‌توان نظریه‌های فوق را بر اساس ارتباطات اجتماعی، نقش‌های اجتماعی، پایگاه‌های اجتماعی و فرایندهای اجتماعی انسان‌ها تبیین و تفسیر نمود (۸). سوای این مفاهیم باید گفت که تبعات و پیامدهای برخوردار از سطوح نامناسب مهارت‌های اجتماعی منجر به فقدان سلامت رفتاری و اجتماعی مناسب در دوران بزرگسالی خواهد شد (۲۰). در حالت کلی می‌توان ادعا نمود، اشخاصی که از سلامت اجتماعی برخوردارند با موفقیت بیشتری می‌توانند با چالش‌های ناشی از ایفای نقش‌های اصلی اجتماعی کنار بیایند؛ آنان در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که از ثبات و انسجام بیشتری برخوردار است و احتمالاً می‌توانند مشارکت بیشتری در فعالیت‌های جمعی داشته باشند. بنابراین سلامت اجتماعی را از دید پژوهشگران می‌توان چنین تبیین نمود: سلامت اجتماعی به بعد بهزیستی فرد مربوط می‌شود که چطور فردی با افراد دیگر جامعه همراه شود و افراد دیگر جامعه، چطور به آن فرد واکنش نشان دهند؛ همچنین چطور آن فرد به نهادها و آداب و رسوم اجتماعی اثر می‌گذارد و تأثیر می‌پذیرد.

۲- امنیت اجتماعی

امنیت از مقوله‌هایی است که وجود آن در تمام ابعاد زندگی بشری به نحوی ملموس و مؤثر، احساس می‌شود و یکی از اساسی‌ترین انگیزه‌های زندگی جمعی و مدنی انسانی، ضرورت تأمین امنیت اجتماعی بوده است.

از منظر اسلام «امنیت معنوی» یا «ایمان»، سرچشمه‌ی اصلی امنیت به شمار می‌آید و بر همین مبنا، قرآن امنیت را از برکات نازل‌ه‌ی الهی بر مؤمنین و مایه‌ی افزایش ایمان آن‌ها می‌داند (۱۸). از سوی دیگر، امنیت از موضوعات بسیار مهمی است که در قرآن و روایات به گستردگی به آن اشاره شده است و باید گفت که حدود ۸۹۷ بار در قرآن به کار رفته که از این تعداد، ۳۵۸ مورد در آیات مکی و ۵۲۱ مورد در آیات مدنی استفاده شده است.

به لحاظ اینکه گفته شده است «امنیت فردی زیربنای امنیت اجتماعی است» باید دید که شمول هر کدام از اینها چیست. امنیت فردی، عبارت است از حالتی که جسم و روح فرد در آن فارغ از ترس و آسیب رسیدن به جان و مال و یا آبروی خود یا از دست دادن آنهاست. علاوه بر جنبه‌های مادی حیات فردی و اجتماعی و

۴- حمایت اجتماعی

در تفسیر آیهی ۱۶ (وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْوَا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّن رَّحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا)؛ و چون از آن‌ها و از آنچه که جز خدا می‌پرستند کناره گرفتید پس به غار پناه جوید تا پروردگارتان از رحمت خود بر شما بگستراند و برای شما در کارتان گشایشی فراهم سازد. بنابر این آیه، نه می‌توان گفت اجتماعی زیستن به هر شکل و در هر شرایطی مطلوب و دارای ارزش مثبت است و نه می‌توان گفت اعتزال و گریز از دیگران همیشه و در تمام شرایط پسندیده است. هر یک از این دو، در شرایط خاص خود مرغوبیت می‌یابد. قرآن کریم در سه مورد کناره‌گیری از اجتماع را به دلیل شرایط خاصی که وجود داشته، ستوده است: یکی در داستان اصحاب کهف که گروهی از جوانان با ایمان از اجتماع فاسد زمان خود کناره گرفتند و به غاری پناه آوردند. دیگری در داستان حضرت ابراهیم (ع) است که از جامعه شرک‌آلود نمودی گریخت و سومی در گزارش رهبانیت اصحاب حضرت عیسی (ع) (۲۳). از این آیه نتیجه می‌گردد که گاهی عدم حمایت و پشتیبانی اجتماع در جهت مصالح بشری، انسان‌های صالح را نیز از اجتماعات و ارتباطات انسانی به دور می‌کند و در نتیجه سلامت اجتماعی انسان‌ها را به خطر می‌اندازد.

۵- رضایت خاطر

با توجه به آیات ۳ تا ۱۵ این سوره، وقتی کسانی از انذار و تبشیر اعراض می‌نمایند خداوند می‌فرماید: ای پیامبر، اعراض ایشان از دعوت و انذار و تبشیرت باعث تأسف بیش از حد تو نشود و اگر می‌بینی که سرگرم تمتع از امتعه حیات مادی‌اند، ناراحت مباش؛ زیرا اینها اولین مردمی نیستند که چنین هستند و کاری هم نمی‌توانند بکنند، آنان نه تنها نمی‌توانند کاری صورت دهند بلکه همین اعراض و سرگرمی به متاع دنیا خود آزمایش الهی است که ایشان را مسخر کرده است. این عدم رضایت خاطر افراد در جامعه (اعراض از پیامبر و احکام حق تعالی) و رضایت خاطر از دنیای مادی، هیچ وقت قابل مقایسه نیست (۲۱). چرا که در منابع دینی ما فراوان بدین مسئله اشاره شده است به طوری که بررسی اسباب ورود به بهشت مانند ایمان و عمل صالح، تقوی، جهاد، شهادت، احسان، اخلاص و مانند آن نمایانگر تلاش خستگی‌ناپذیر مؤمنان در جلب رضایت الهی و تکامل معنوی انسان هاست که با رضایت خاطر دنیای مادی قابل مقایسه نمی‌باشد. در آیهی ۸۲ سورهی کهف نیز، از تأثیر درستکاری انسان بر سرنوشت فرزندش سخن رفته، که این آیه (وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا)؛ و اما دیوار از آن دو پسر [یچه] یتیم در آن شهر بود و زیر آن گنجی متعلق به آن دو بود و پدرشان [مردی] نیکوکار بود پس پروردگار تو خواست آن دو [یتیم] به حد رشد برسند و گنجینه خود را که رحمتی از جانب پروردگار بود بیرون آورند و این [کارها] را من خودسرانه انجام ندادم این بود تأویل آنچه که نتوانستی بر آن شکیبایی ورزی (۲۱). که اشاره به همراهی موسی (ع) از حضرت خضر دارد و روایات متعددی از گنج درون دیوار آمده است که به آن نمی‌پردازیم. از این آیه نیز، چنین استنباط می‌گردد که درستکاری انسان گاهی در وارثان انسان اثر نیک می‌گذارد و سبب سعادت و خیر برای آنها می‌گردد (۲۲). حال اگر بتوانیم در اجتماعات انسانی عملکرد درستی از خویش نشان دهیم اعمال ما طبق آیهی ۴۶ سورهی کهف باقیات صالحاتی خواهد بود برای آخرت ما انسانها؛ به طوری که هم رضایت الهی

نسازد. از این آیه می‌توان استنباط نمود که امید در انسان باید بصورت یک حالت دائمی و پیوسته باشد و این امید بدون عمل کارساز نیست و شرک به هر نحوی باشد ممنوع است. به استناد آیات اول و دوم این سوره "وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا" دینی که قائم به مصالح عالم بشری است، چه مصالح دنیایی، و چه آخرتی، و آیهی دوم آن (لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا)؛ مقصود این است کسانی را که عمل صالح انجام نمی‌دهند، بترساند (۲۲). با توجه به آیات فوق، باید گفت شرط قیام به مصالح دیگران، اعوجاج نداشتن مصلح است و دفع ضرر در فرد و جامعه مهم‌تر از جلب منفعت است چون انذار قبل از بشارت آمده است و نهایتاً جهت دستیابی به سلامت اجتماعی، ایمان توأم با عمل مستمر کارساز خواهد بود.

۲- بهزیستی اجتماعی

خداوند در آیات ۹۴ تا ۹۸ سورهی کهف امنیت اجتماعی را تبلور رحمت و مظهر مهر الهی دانسته است. بنابراین هر جامعه‌ای که از امنیت انسانی برخوردار نباشد از رحمت و مهر الهی دور افتاده و از بهزیستی اجتماعی نیز برخوردار نخواهد بود. به لحاظ اینکه هر امنیتی در اجتماع اسبابی را طلب می‌نماید بر اساس آیهی ۹۴ سورهی کهف (قَالُوا يَا ذَا الْقُرْآنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا)؛ گفتند: ای ذوالقرنین یا جوج و مأجوج سخت در زمین فساد می‌کنند آیا [ممکن است] مالی در اختیار تو قرار دهیم تا میان ما و آنان سدی قرار دهی. این اسباب مفهومی وسیعی دارد و نشان می‌دهد که خداوند اسباب وصول به هر چیزی را در اختیار ذوالقرنین گذاشته بود: عقل و درایت کافی، مدیریت صحیح، قدرت و قوت، لشکر و نیروی انسانی و امکانات مادی. او هم از این اسباب به بهترین شکل استفاده می‌کرد (۲۲). با دقت نظر در این آیه استنباط می‌شود که امنیت و آسایش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و اولیاء خدا بهترین کسانی هستند که می‌توانند ایجاد امنیت کرده و گره‌گشای مردم باشند و از سوی دیگر سخت‌ترین کیفرها نیز برای برهم زندگان امنیت است.

۳- ارتباطات اجتماعی و ارتباط متقابل افراد

خداوند در آیات ۲۸، ۲۹، ۳۴ و ۴۴ سورهی کهف نیز تنگدستی مؤمنان، برتری‌جویی و غرور ثروتمندان را متذکر می‌گردد؛ بسیاری از دنیاپرستان خود را مالک حقیقی مال و ثروتش می‌دانند و به کلی فراموش کرده‌اند که تمامی دارایی‌شان از آن خداست و برای امتحان به وی داده شده است. انسان‌های کم ظرفیت، هنگامی که به جایی رسیدند و برتری مختصری از نظر مقام و ثروت بر دیگران یافتند، غالباً گرفتار بالای غرور در اجتماع می‌شوند و امکانات خود را به رخ تنگدستان می‌کشند و آن را وسیله‌ی برتری‌جویی قرار می‌دهند. از این آیات چنین مستفاد می‌شود که برتری‌جویی و غرور ثروتمندان تضاد روشنی با رستخیز دارد و گمان‌شان با شرک فاصله‌ای ندارد و در آخرت به دوزخ کشیده خواهند شد (۲۲). با این توضیح باید گفت که چگونگی ارتباطات اجتماعی و ارتباطات بین‌فردی (فرد با فرد) در این دنیا برای حفظ مصالح بشری باید متعادل گردد و هیچ برتری‌جویی و فخرفروشی در اجتماعات انسانی صورت نگیرد، اگر چنین نباشد بسیاری از مفاسد اجتماعی گریبانگیر سلامت اجتماع خواهد گردید. باید گفت که ارتباطات اجتماعی و بین فردی در ارتباطات خانوادگی افراد، همسایگی و محیط کار بیشترین حالت ممکن را دارا می‌باشد و فخرفروشی و غرور در چنین مناسباتی، اجتماعات انسانی را روز به روز از اصول اخلاقی اسلام دور خواهد نمود.

خود در مناطق مختلف، از نزدیک با مشکلات و محرومیت‌های مردم آشنا شوند و برای رفع معضلات آنها بکوشند (۲۵). بنابر این آنچه از بحث مشهود است خواست مردم آن "قوم" از "ذوالقرنین" برای رهایی از بدکاران و داشتن جامعه‌ای سالم (به عنوان رفتار سالم اجتماعی) می‌تواند دارای اهمیت باشد.

۸- عدالت اجتماعی

در آیه‌ی ۲ سوره کهف (فِيمَا لَيْبِزُ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا، قِيمًا)؛ در حالی که ثابت و مستقیم و نگاهبان (کتاب‌های آسمانی دیگر) است؛ این کلمه که به عنوان وصفی برای قرآن آمده، هم تأییدی است بر استقامت و اعتدال قرآن و خالی بودن از هر گونه ضد و نقیض، و هم اشاره‌ای است به جاودانی بودن این کتاب بزرگ آسمانی و هم الگو بودن برای حفظ اصالت‌ها و اصلاح کژی‌ها و پاسداری از احکام خداوند با اجرای عدالت و فضیلت بشر (۲۶).

در آیه‌ی ۱۴ سوره کهف، (وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا)؛ به این مسأله اشاره شده که چگونه توحید موجب می‌شود تا راه‌های باطل (تجاوز کردن از حد و مرتبه‌ی خود و دور شدن از حق و اندازه) را نیپیماید. راه باطل، راهی است که انسان را از انجام اعمال درست و حق باز می‌دارد. بی‌عدالتی نیز چیز جز رفتاری دور از این‌ها نیست. بنابراین بینش توحیدی است که آدمی را وادار به حقیقتی و عدالت‌خواهی می‌کند.

همچنین در آیه‌ی ۳۸، (لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا)؛ اشاره شده است به اینکه جوامع توحید محور می‌تواند با اعمال و رفتار خیرخواهانه عناصر طبیعی را در اختیار گیرند و حتی آن‌ها را به سوی خیر جمعی هدایت کنند. علاوه بر آن، در آیه‌ی ۵۸ سوره، (وَرَبِّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلًا لَهُمُ الْعَذَابُ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا)؛ اشاره شده است برنامه تربیتی خداوند نسبت به بندگان چنین است که تا آخرین مرحله به آنها فرصت می‌دهد و هرگز مانند جباران روزگار فوراً اقدام به مجازات نمی‌کند- بلکه «رحمت واسعه» او همیشه ایجاب می‌کند که حداکثر فرصت را به گناهکاران بدهد- در این آیه می‌گوید: «پروردگار تو آمرزنده و صاحب رحمت است» (و رَبِّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ). «اگر می‌خواست آنها را به اعمالشان مجازات کند هر چه زودتر عذاب را بر آنها می‌فرستاد» (لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلًا لَهُمُ الْعَذَابُ)؛ ولی برای آنها موعدی است که با فرا رسیدن آن راه فراری نخواهند داشت. (بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا)؛ غفران او ایجاب می‌کند که توبه‌کاران را بیمارزد و رحمت او اقتضا می‌کند که در عذاب غیر آن‌ها نیز تعجیل نکند شاید به صفوف توبه‌کاران بپیوندند ولی عدالت او هم اقتضا می‌کند وقتی طغیان و سرکشی به آخرین درجه رسید حساب‌شان را صاف کند (برگزیده تفسیر نمونه، ج ۳، ص: ۵۴). با این همه، در اسلام تمامی پست‌های حساس را به افراد عادل واگذار می‌کنند، در قضاوت، امامت جمعه و جماعت، عدالت شرط اساسی است، مرجع تقلید، رهبری و مسؤول بیت‌المال باید عادل باشند، در مسایل خانواده و بحث‌های حقوقی و روابط بین دو زوج نیز به عدالت تأکید می‌گردد و در واقع اسلام اهمیت خاصی به عدالت داده و آن را در تاروپود جامعه و در مسایل حقوقی، اجتماعی، خانوادگی و اقتصادی، شرط اساسی دانسته است (۲۷). و در نهایت آیه‌ی آخر که در اول مبحث نیز بدان پرداخته شد، حقیقت عمل صالح را در یک جمله کوتاه بیان می‌کند. به تعبیر روشن‌تر، تا حقیقت خلوص و اخلاص در عمل نیاید، رنگ الهی به خود نخواهد

را در بر خواهد داشت و هم اسبابی برای رضایت خاطر معنوی خویش؛ همچنین می‌تواند نه تنها اجتماعات انسانی را برای نسل‌های آینده مأمّن سازیم؛ بلکه رضایت خاطر اجتماع را نیز فراهم خواهیم کرد.

۶- مشارکت اجتماعی

همچنین در آیات ۱۰۳ و ۱۰۴ سوره‌ی کهف که اشاره به زیانکارترین مردم دارد می‌بینیم، انسان گاه کار خلافی انجام می‌دهد که فکر می‌کند کار خوب و مهمی بوده است. چنین چهل مرتبگی ممکن است یک لحظه یا یک سال و یا حتی یک عمر ادامه یابد و راستی که بدبختی بزرگتر از این تصور نمی‌شود. اگر می‌بینیم قرآن چنین کسانی را زیانکارترین مردم نام نهاده، دلیلش روشن است: کسانی که مرتکب گناهی می‌شوند، اما می‌دانند خلاف‌کارند، غالباً حد و مرزی برای خلاف‌کاری خود قرار می‌دهند و بسیار می‌شود به خود بیایند و برای جبران آن به سراغ توبه و اعمال صالح می‌روند. اما آنها که گناهکارند و در عین حال، گناه‌شان را عبادت، اعمال بدشان را نیکوکاری و کژی‌ها را درستی می‌پندارند، نه تنها درصد جبران نیستند، بلکه با شدت هر چه تمام‌تر به کار خود ادامه می‌دهند. قرآن این تعبیر جالب توجه را برای آنها به کار برده است: "أَخْسَرِينَ أَعْمَالًا" که می‌توان گفت این آیات مصداق فراوانی برای کجروی‌های اجتماعات انسانی به دنبال داشته است از جمله گوشه‌نشینی دیرها، خوارچ نهروان و ... آری تعصب‌های شدید، غرور و تکبر، خودمحوری و خودخواهی و دنیاپرستی، از مهمترین عوامل پیدایش این گونه پندارهای غلط است (۲۲). مشارکت افراد در اجتماع به سبب مسئولیت کار خود آن‌ها در قبال خداوند صورت می‌گیرد چرا که آیات فوق نیز اعمال انسانها را در اجتماع با حد و مرز تعیین کرده است.

۷- امنیت اجتماعی

از جمله آیاتی که در این سوره ارتباط مستقیم با مسأله امنیت دارد. آیات مربوط به ذوالقرنین در ساختن سد معروفی است که در مقابل حمله یاجوج و ماجوج ایجاد شد. این مسئله آیات ۹۳ تا ۹۸ سوره کهف را به خود اختصاص داده است. در این آیات آمده است: تا وقتی به میان دو سد رسید در برابر آن دو (سد) طایفه‌ای را یافت که نمی‌توانستند هیچ زبانی را بفهمند. گفتند: ای ذوالقرنین یاجوج و ماجوج سخت در زمین فساد می‌کنند. آیا (ممکن است) مالی را در اختیار تو قرار دهیم ... در تفسیر نمونه در توضیح این آیات آمده است: امنیت نخستین و مهم‌ترین شرط یک زندگی سالم اجتماعی است. به همین جهت ذوالقرنین برای فراهم کردن آن نسبت به قومی که مورد تهدید قرار گرفته بودند پرزحمت‌ترین کارها را بر عهده گرفته و برای جلوگیری از مفسدان از محکم‌ترین سدها استفاده کرد. سدی که در تاریخ ضرب‌المثل شده و سمبل استحکام و دوام و بقاء است... اصولاً تا جلوی مفسدان را با قاطعیت و به وسیله‌ی نیرومندترین سدها نگیرند جامعه روی سعادت نخواهد دید و به همین جهت حضرت ابراهیم (ع) هنگام بنای کعبه نخستین چیزی را که از خدا برای آن سرزمین تقاضا کرد نعمت امنیت بود: (رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا) (ابراهیم / ۳۵)؛ پروردگارا این شهر را ایمن گردان. و نیز به همین دلیل سخت‌ترین مجازات در فقه برای کسانی هست که امنیت جامعه را به خطر می‌اندازند (۲۴). خداوند در این آیات، امنیت اجتماعی را تبلور رحمت و مظهر مهر الهی دانسته است. بنابراین هر جامعه‌ای که از امنیت انسانی برخوردار نباشد از رحمت و مهر الهی دورافتاده و از سلامت نیز برخوردار نخواهد بود. مطابق تفسیر نور (ص ۲۲۴) از این آیات می‌آموزیم که: مردان خدا برای نجات محرومان و گسترش رفاه و عدالت، تلاش و حرکت می‌کنند. حاکمان جامعه باید با حضور

- بهزیستی اجتماعی هر فرد (استانداردها و کیفیت زندگی) را در سایه‌ی امنیت اجتماعی جامعه تبیین شده است که اسباب تأمین آن حاکمان و مسئولین امر ذکر شده است.

- ارتباطات اجتماعی و همچنین ارتباطات متقابل افراد در جامعه بر پایه مساعدت‌های افراد به همدیگر از طریق رعایت اصول اخلاقی و احکام الهی ذکر شده، که در خور تأمل بیش از حد می‌باشد.

- حمایت اجتماعی در جامعه بر حسب شرایطی که خداوند تعیین نموده، بر انسان‌ها تکلیف است؛ چراکه اجتماعی زیستن افراد در همه‌ی شرایط مطلوب و شایسته نیست.

- رضایت خاطر در اجتماع بر حسب رضایت خداوند اندیشیده شده و هیچ رضایتی بالاتر از رضایت خداوند دانسته نشده است.

- مشارکت اجتماعی افراد در خانواده و اجتماع بایستی در سایه‌ی مسئولیت کار آن‌ها در قبال رضای الهی سمت و سو بگیرد، ضمن اینکه حد و مرز آن در اسلام کاملاً روشن شده است.

- امنیت، مقدم بر نیاز به مسکن و پوشاک آمده است که تابع تبلور رحمت و مظهر مهر الهی دانسته شده است به طوری که در این مدل می‌توان آن را به عنوان پایه (زیربنای) سلامت اجتماعی در جامعه مدنظر قرار داد.

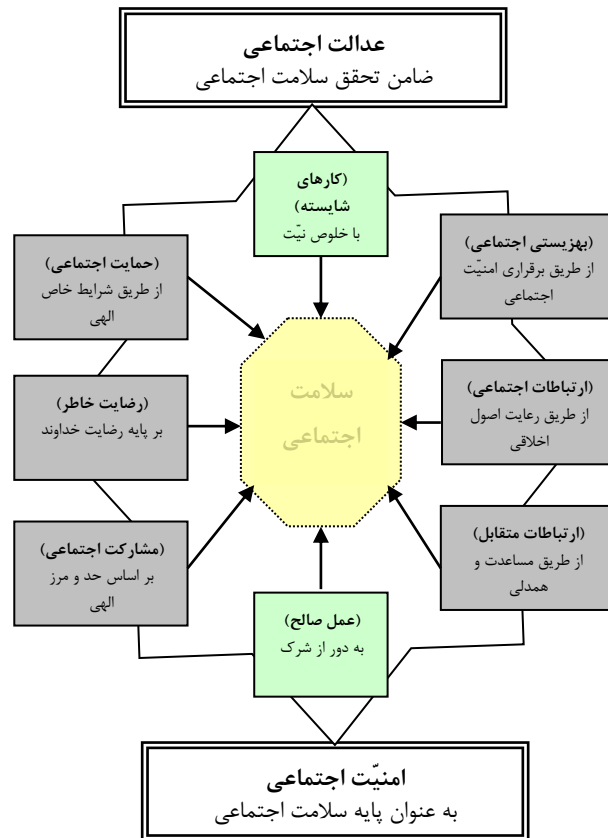
- و در نهایت مطابق بینش توحیدی که آدمی را وادار به حق‌طلبی و عدالت‌خواهی می‌کند عدالت اجتماعی شرط محقق شدن سلامت اجتماعی در جامعه می‌باشد، یعنی؛ ضامن بقای سلامت اجتماعی می‌تواند مدنظر باشد.

گرفت. از پیامبر اسلام (ص) چنین روایت شده است: «هر کس که برای ربا و خودنمایی نماز بخواند، روزه بگیرد و صدقه بدهد، (در عبادت پروردگارش) شریک قرار داده است» (۲۲). به هر حال تا در اجتماعات انسانی اخلاص در عمل حاصل نشود انسان نخواهد توانست به سعادت دنیوی و اخروی در زندگی خویش دست یابد که تبعاً این امر مانع قرب الهی خواهد شد و در نتیجه سلامت اجتماعی افراد در جامعه دچار آسیب جدی خواهد شد که لزوم موفقیت و بهبود آن در جامعه عدالت اجتماعی محسوب می‌گردد.

ترسیم چارچوب سلامت اجتماعی با توجه به آیات سوره کهف

به لحاظ اینکه سلامت اجتماعی انسان‌ها در این پژوهش مطابق با ملاک‌های سازمان جهانی بهداشت (۱۳۴۹) سنجیده شده است ترسیم آن بر اساس سوره‌ی مبارکه کهف محدودیت‌ها و قابلیت‌های فراوان داشت که تأمل در آن در چپه‌های مناسبی برای حل معضلات اجتماعی روبروی مسئولین خواهد گشود. بنا بر این ملاک‌ها، راهکارهای مفیدی از آیات این سوره‌ی مبارکه استخراج گردیده که در ذیل بدان اشاره می‌گردد:

- فعالیت اجتماعی افراد در جامعه، بایستی به سمت پرداختن به کارهای شایسته با خلوص نیت کشیده شود که با توجه به یافته‌ها نیز قدرت تبیین آیات در عمل صالح فراهم شده است و عمل صالح نشانه‌ی قرب الهی منظور شده است؛ به طوری که تربیت عبد صالح در جامعه اسلامی می‌تواند در تحقق این امر کمک شایانی را فراهم نماید.

شکل الف- مدل پیشنهادی در بهبود سلامت اجتماعی جامعه

بحث و نتیجه‌گیری

دنبال داشته است که هر کدام از این مؤلفه‌ها نمودی دیگر بر تحقق سلامت اجتماعی ترسیم شده است. نکته‌ای که در لابلای داستان‌های سوره کهف به خوبی می‌توان به آن پی برد خیرخواهی و دلسوزی و پشتیبانی افراد مؤمن و یکتاپرست نسبت به جامعه بشری است. تنها چیزی که می‌تواند منبع آن همه انرژی و نشاط و تلاش گردد اعتقاد به خدایی یکتا و برخورداری از معنویت است زیرا حقیقت عمل صالح عاری از شرک بوده است (مطابق با آیه اول و آخر سوره کهف): به طوری که در این سوره تنها خلوص نیت است که پایه عمل انسان‌ها نگریسته شده است.

بنابراین با توجه به نظر سازمان جهانی بهداشت که با شعار ملاک‌گونه خویش بهبود سلامت اجتماع را مدنظر قرار داده است (۷)، می‌توان گفت که این سازمان به ابعاد مادی سلامت اجتماعی بیشتر توجه کرده است، در حالی که این ملاک‌ها از نظر قرآن هم از لحاظ مادی و هم به لحاظ معنوی جهت محقق شدن سلامت اجتماع می‌تواند کمک نماید و انسان‌ها را به کمال مطلوب برساند به طوری که برنامه‌ی منسجمی بایستی در این خصوص برای جامعه فراهم نمود. از آنجا که در مدل مفهومی این پژوهش نیز نمایان است امنیت اجتماعی به عنوان پایه سلامت اجتماعی و عدالت اجتماعی ضامن بقای سلامت اجتماعی آورده شده است.

بر پایه‌ی نتایج استخراج شده؛ پیشنهاد می‌گردد که مسئولین کشور به‌ویژه برنامه‌ریزان سلامت جامعه، به فکر برنامه‌ریزی در خصوص آگاه‌سازی و زمینه‌سازی برای هموارسازی ملاک‌های سلامت اجتماعی با شاخصه‌های قرآنی و اسلامی- ایرانی باشند تا جامعه به کمترین صدمات و کجروی‌های اجتماعی دچار شود. چراکه آثار محقق شدن سلامت اجتماعی در حوزه‌های گوناگون، بسیار است که به برخی از آن‌ها در فراهم نمودن بستر عدالت اجتماعی و برخی دیگر بر پایه امنیت اجتماعی محقق خواهد شد. در نتیجه، بهترین راهکار مستخرج از این مقاله، رویکرد تربیتی است که می‌تواند در مراکز آموزشی و تربیتی به ویژه مدارس و دانشگاه‌ها در راستای فرهنگ‌سازی سلامت اجتماعی از دیدگاه قرآن و احادیث گام‌های جدی برداشته شود. چرا که، بر اساس تحقیقات موجود در کشور بیشترین آسیب‌های اجتماعی عصر حاضر در سایه‌ی عدم توجه بر ابعاد قرآنی مؤلفه‌های سلامت اجتماعی رقم می‌خورد.

اسلام به حکم اینکه دینی جامع و مبتنی بر فطرت انسانی است از هیچ دستوری در جهت تکامل جسم و روح انسان فروگذار نکرده است (۲۸). بدین منظور، پژوهش حاضر نیز به جهت اهمیت فطرت انسانی، سلامت اجتماعی را بر پایه آیات قرآن حکیم مورد بررسی قرار داده است.

از این پژوهش، نتایج ذیل به دست آمده است:

درکل، مطابق نظریه‌ها (جرج‌گازاد (Gazad)، جیمز شور (Shaver)، و شناخت اجتماعی فلاول (Falavel)) و تحقیقات انجام شده در حوزه‌ی سلامت اجتماعی، اشخاصی که از سلامت اجتماعی برخوردارند، با موفقیت بیشتری می‌توانند با چالش‌های ناشی از ایفای نقش‌های اصلی اجتماعی کنار بیایند. از آنجا که اجتماعی زیستن انسان بنا بر گفته‌های اسلام مورد تشویق قرار گرفته است از ابتدا نیز انسان به لحاظ آفرینش اجتماعی خویش که بر کسی پوشیده نیست اجتماع را بر زندگی فردی خویش مقدم داشته است.

مراد از سلامت اجتماعی در آیات سوره کهف، فعالیت اجتماعی انسان‌ها؛ به معنای فعالیت درست انسان‌ها، کارهای شایسته انجام دادن افراد انسانی در اجتماعات انسانی می‌باشد (کهف/۱۱۰)؛ چراکه انسان‌ها به عمل صالح در اجتماع و اعتقاد به حق دعوت شده‌اند (۲۲). بهزیستی اجتماعی انسان‌ها یعنی ادراک افراد از یکپارچگی با جامعه (۱۰) به عنوان یکی از مؤلفه‌های دیگر از سلامت اجتماعی، مطابق با آیه‌ی ۹۴ سوره کهف در سایه امنیت اجتماعی افراد آنهم از طریق حاکمان اندیشیده شده است (۲۲) که تبیین مناسبی از لحاظ فراهم‌سازی اسباب حکومت بر زمامداران جامعه دیکته شده است. ارتباطات اجتماعی از طریق رعایت اصول اخلاقی (۱۲) و ارتباطات متقابل افراد از طریق مساعدت و همدلی با هم‌نوعان (۱۳) از مؤلفه‌های سلامت اجتماعی در جامعه بر موازنه‌ی عدالت اجتماعی مطابق با آیات ۲ و ۱۴ سوره کهف، طبقات مرفه و فقیر قرار داده شده است؛ چراکه عدالت فردی در قرآن مبنایی بر عدالت اجتماعی قرار داده شده است (۱۹). هر چند، از سوی دیگر، اندیشمندان کمتر به عدالت اجتماعی پرداخته و بیشتر به عدالت الهی توجه داشته‌اند. در حالی که طبق استناد بر آیات ۱۴ و ۳۸ سوره کهف، حمایت اجتماعی از طریق شرایط خاص الهی، رضایت خاطر بر پایه رضایت خداوند و مشارکت اجتماعی افراد بر پایه حد و مرز و بر اساس رضایت الهی معرفی است که مصداق فراوانی برای کجروی‌های اجتماعات انسانی به

References

1. Hatami H, et al. Public Health Book, Second Edition Ministry of Health and Medical Education, Faculty of Health. Tehran: Tehran University of Medical Sciences, Shahid Beheshti University of Medical Sciences; 2006. [In Persian]
2. Marmot M, Wilkinson R. Social Health Components, Translation by Ali Montazeri, Jahad Organization of the Institute of Health Sciences. Tehran: 2007. [In Persian]
3. Sajjadi H, Sadrossadat SJ. Social Health Indicators. Political-Economic Information Monthly. 2004; 207-8: 244-253. [In Persian]
4. Nourmohammadi G R. Social Life Skills. Qom: Supreme Leader Representative Office in Universities, Office of Exhibitions; 2009. [In Persian]
5. Seivewright H, Tyrer P, Johnson T. Persistent Social Dysfunction in Anxious and Depressed Patients with Personality Disorder. Acta Psychiatrica Scandinavica. 2004; 109(2): 104-9.
6. Jordan A. Carlson, Andrew J. Sarkin, Ashley E. Levack, Marisa S, Steven R. Tally, Todd P. Gilmer, et al, Evaluating a Measure of Social Health Derived from Two Mental Health Recovery Measures. The California Quality of Life (CA-QOL) and Mental Health Statistics Improvement Program Consumer Survey (MHSIP). Community Mental Health Journal. 2010; 47: 454-62.
7. Ghomashchi F. Study on the Health Status and Family Strength and its Internal and External Damage in Tehran Province, Center for Women and Family Affairs, Deputy of Education and Research, Tehran: 2008. [In Persian]
8. Castel L, Williams K, Bosworth H, Eisen S, Hahn E, Irwin D, et al. Content Validity in the ROMIS social-health Domain: A Qualitative Analysis of Focus-Group Data. Quality of Life Research. 2008; 17(5): 737-49.
9. Narimani M, Rajabi S. Methods of Social Skills Training. Qom: Radzan Garden Publishing; 2006. [In Persian]
10. Larson JS. The World Health Organization's definition of health: Social Versus Spiritual Health, Social Indicators Research: 1996; 38: 181-92.
11. Keyes C LM. Social Well-Being. Social Psychology Quarterly. 1998;61(2); 121-140.
12. Stoner J, Freeman E, Gilbert D. Management, Leadership and Control/Vol 3. Translation by Ali Parsaeean and Seyyed Mohammad Arabi. Tehran: Institute for Trade Studies and Research; 1995. [In Persian]
13. Morheed G, Griffin R. Organizational Behavior. Translation by Seyyed Mehdi Alvani and Gholamreza Memarzadeh. Tehran: Pearl Publishing; 2004. [In Persian]
14. Biyabangard E. Methods to Increase Self-Esteem in Children and Adolescents, Publications of the Association of Educators and Instructors. Tehran: Publications Parents and Trainers Association; 2003. [In Persian].
15. Alavi A. Participation in City Affairs, Publications of the Municipal Organization. Tehran: Publications of the Municipalities of Iran; 1999. [In Persian]
16. Roodenburg J. Cognitive style: A Psycholexically-Derived Personality-Centered Model. European Journal of Personality. 2003; 17: 119-141.
17. Minaei MA. Introduction to the Comprehensive Study of Social Security Studies, Researchers: Khordad and Tir, Tehran. 2007; 12, 13; 48-52. [In Persian]
18. Akhavan Kazemi B. Security and its Dimensions in the Quran. Journal of islamic studies. 2007: 75; 11-38. [In Persian]
19. Motahhari M. justice of God. Tehran: Sadra Publications; 1982. [In Persian].
20. Gorde MW, Helfrich CA, Finlayson ML. Trauma symptoms and life skill needs of domestic violence victims. Journal of Interpersonal Violnece. 2004; 19: 691-708.
21. Holey Quran; Surah al-Hashar, Verse 23.
22. Makarem Shirazi N. Quranic Verses and Explanation of Selected Verses. Qom: 2009. [In Persian]
23. Shirvani A, Babaei R. Islamic Ethics and Its Theoretical Basis. Tehran: Daralfkar Publishing; 2005. [In Persian]

24. Shariatmadar jazayeri N-Al-D. Security in Shia Political Philosophy. Journal of Political Science. 2000; 9: 8. [In Persian]
25. Qorati M. Interpretation of Surah Al-Kahf. Tobayan Internet Library. 139-237. Available from: <https://library.tebyan.net/f/Viewer/Pdf/6729/2> .[In Persian]
26. Makarem Shirazi N . Sample Interpretation/Vol 8 .Tehran: Dar al-Ketab al-Eslamiyah; 1866. P. 39-40. [In Persian]
27. Ayatollah M. Justice, Faqih Velayat conditions. Entezar Journal. 2004; 13: 285. Available from: http://www.entizar.ir/article_73369_1feeff7aabec7dfda9d6009802c20fc.pdf .[In Persian]
28. Dargahi A. Explain health education methods using Islamic approach. IHJ. 2015; 2(1): 39-44. [In Persian]

Explaining the idea of social health based on the view of the Holy Qur'an (Al-Kahf-oriented Surah)

Received: 17 Feb. 2017

Accepted: 25 Feb. 2020

Seyyedkalan SM (PhD)^{1*}

Maleki Avarsin S (PhD)²

1. Department of Elementary Education,
Farhangian University, Ardabil, Iran.

2. Faculty of Education and Psychology,
Tabriz Branch, Islamic Azad University,
Tabriz, Iran.

*Corresponding Author:

Seyyedkalan SM

Department of Elementary Education,
Farhangian University, Ardabil, Iran.

Tel: +98 45 32284405

Fax: +98 45 32284405

Email: m.siedkalan@gmail.com

Abstract

Introduction: Social health as a fundamental and key element in the improvement, excellence and effective performance of any society has a major role; therefore, addressing this area in religious-oriented analyses can improve the social health status of the community.

Methods: This descriptive-analytical study applied the interpretive sources of the Holy Qur'an.

Findings: According to the provisions of the Surah Al-Kahf, man's attainment of eternal bliss is in the shadow of belief in God and of doing decent deeds in human societies, namely, the purity of intention to do things and not to make a partner in doing the decent deeds is the basis of seeing God, leading to the sustainable social health. Social security is the crystallization of mercy and manifestation of divine mercy; therefore, any society which does not enjoy human security will not have divine mercy and social health. Most importantly, the social security has served as the basis for the realization of social health and justice.

Conclusion: As a result, social health with its dimensions (social activities, social well-being, how social communication, interpersonal communication, social support, satisfaction and participation in social roles) has been found in Kahf Surah with sincerity and without shirk. Public policymakers in the provision of social health should pay attention to the teachings of the Qur'an on social health to social justice as the foundation and social security for its survival.

Keywords: Qur'an, Social health, Social security, Social justice, Kahf Surah